

МИКОЛА ПОГІДНИЙ УГОРЧАК

ДНІПРОВІ

ДЗВОНІ

бібліотека українського мистецтва

uartlib.org

МИКОЛА ПОГІДНИЙ УГОРЧАК

Дніпрові ДЗВОНИ

обкладинка

мистця Михайла Михалевича

ілюстрації

мистців Петра Андрусева та Михайла Михалевича

Випуск другий

УПЛДМ — УКРАЇНСЬКІ ПРАЦІВНИКИ ЛІТЕРАТУРИ ДЛЯ ДІТЕЙ І МОЛОДІ

ТОРОНТО — 2003 — КАНАДА

Bells of the Dniepr River

LEGENDS FOR YOUTH

in the Ukrainian Language

by

MYKOLA POHIDNYJ UHORCHAK

Second Edition

All Rights Reserved

UKRAINIAN WRITERS FOR CHILDREN AND YOUTH

Toronto, Ontario, Canada
2003

Printed by The Basilian Press

265 Bering Avenue, Toronto, ON M8Z 3A5 ♦ Tel.: 416-234-1212

ДНІПРОВІ ДЗВОНИ

Ілюстрації Петра АНДРУСЕВА

Невтомно котить свої хвилі Дніпро-Славути через багаті й мальовничі землі нашої України. У плюскотінні його прозорих хвиль переспівується стара бувальщина, що віками записувалася на обидвох його берегах. Радість перемог і біль поразок, гучні свята і криваві січі старої Руси-України — все-все бачив Дніпро і зберіг у своїй скарбниці, щоб розказати про давноминулі події нащадкам. І розказує. Широко розливаючись по білопіщаних берегах, він шепотить ласкаво і спокійно; пробиваючи дорогу поміж крутими берегами, він говорить владно і врочисто; і, врешті, допавши до порогів, що загороджують йому дорогу, клекотить гнівом і реве, мов тисяча зраних драконів. Вали хвиль у тому місці здійснюються високо вгору, розлітаються на мільярди сріблених бризок, райдугами падають назад у плесо і з течією прудко біжать у Чорне море. І коли б люди вміли прислухатися до мови водяного велетня, коли б вивчили її й зрозуміли, довідалися б про багато таємниць, що про них оповідає Дніпро-Славути. Однак, ніхто не хоче брати на себе такого труду.

Але колись давно-давно старі рибалки, що з покоління в покоління жили над берегами цієї священної для України ріки, і з покоління в покоління зберігали перекази про давнину, оповідали про цікаву бувальщину.

У кінці літа, казали вони, коли в Дніпрі спадає вода і біля Ненаситця заспокоюється пенельний коловорот, глибоко на дні ріки видно два великі дзвони, зариті в намул і пісок. Були навіть такі сміливці, що пробували ті дзвони витягнути, але всі їхні зусилля зводилися нанівець.

Затоплені дзвони підтверджували давній переказ, який уже давно стерся в людській пам'яті. Та рибалки

твердо вірили у те, що їм переназували їхні батьки, діди й прадіди, і не сумнівалися у правдивості переказу. А переказ повідав таке:

Колись, у незапам'ятні часи, острів Ненаситець не був островом, а великим виступом правого дніпрового берега, що глибоко вривався у води ріки. Родючий від нанесеного течією намулу, він був увесь покритий кучерявими осонорами та верболозами, лишень нижня південева його частина, що була з цілого каменя і високо підносилася над водою, відрізнялася від решти півострова. Колись на ній ховалися перші жителі краю, про яких уже ніхто не пам'ятає. Вони не вміли будувати хат і від негоди та ворогів шукали захисту по печерах. І тому південна частина півострова була повна заглибин і дір, чи то створених природою, чи видовбаних руками тих печерних людей.

У пізніших часах цей мальовничий край дніпрового берега став улюбленим місцем рибалок. Вони часто причалювали сюди, розкладали вогнища, сушили одягу й сіті, варили собі рибу і відпочивали.

Але вже за князювання Володимира зайшов на півострів один чернець з Києво-Печерської Лаври, вибрав собі одну з печер, закопав при вході дерев'яний хрест і в пості та молитві посвятив своє життя на славу Господа. Місце було тихе, відлюдне й мальовниче — наче якраз призначене для такої святої мети. А тому й не дивно, що за прикладом першого ченця пішло багато інших, охочих служити Богові, і Ненаситець почав залюднюватися святими подвижниками.

Слава про прикладне життя убогих ченців скоро рознеслася по Подніпров'ю, а розносили її головню рибалки, які з глибокою пошаною ставилися до печерних святців. Люди приносили ченцям борошно, ягоди і мед, а рибалки постачали їх свіжою та в'яленою рибою — і це була та пожива, поза якою Божі служителі нічого не приймали.

Так постав на Ненаситці монастир, що об'єднав усіх

ченців в одну обитель, а люди прозвали її Манастирком.

Манастирок розростався, кількість чернечої братії збільшувалася, і врешті обитель діждалася власного ігумена, призначеного київським митрополитом.

За часів князювання Ярослав Мудрого Манастирок уже був забезпечений від степів нічним частоколом і високим валом, бо життя стало неспокійним. Довкола вешталися дикі орди, і від них кожної години можна було сподіватися якогось лиха. Але янось усе обходилося без нещастя, і Манастирок процвітав далі. Найбільшого добробуту він зазнав за часів ігуменування отця Варлаама. Дбайливий пастир ще більше зміцнив оборонні вали та частоколи перед непроханими гістями, а також подбав і про гідну оздобу обителі. Київська Лавра обдарувала Манастирок чудотворним образом Пресвятої Богородиці, і цей образ із великими почестями ченці примістили в найкращій і найглибшій печері. Другою цінністю стали два великі дзвони, які закупив ігумен Варлаам аж у Корсуні від грецьких майстрів.

Довгу і небезпечну дорогу відбули дзвони з далеко-го грецького міста до Манастирна. Тут перед ними широко відчинили браму, врочисто посвятали при великому здвигові мирян, які прибули з близьких та далеких околиць, і потім повісили на високих брусах над самим берегом Дніпра. Так наказав ігумен Варлаам, бо хотів, щоб голос дзвонів чули всі вірні християни по обидвох берегах Дніпра.

Скоро виявилось, що ці дзвони мали віщу силу, і слава про них рознеслася по всій Русі-Україні. У великі свята, при перемогах русичів над ворогом і перед усіми радісними подіями повішені на високих брусах срібні велетні, здавалося, сміялися й співали, розсвітаючи довгола веселі вісті. Коли ж краєві загрожували пошесть, невронжай чи ворожа навала, дзвони гуділи сумно, плакали або били на сполох.

Знаючи цю надприродну силу дзвонів, люди завжди уважно до них прислухалися, раділи разом з ними, а у випадку сумної чи грізної перестороги збігалися до Манастирна, шукаючи там поради і захисту. Щирими молитвами та дарзми старалися підвернути біду і за кожним разом нещастя і горе обходило їх, мов грозова хмара, стороною.

Та настав страшний 1240-ий рік, і на Русь-Україну впало страшне лихо — татарська навала. Сварня між князями, війни й усобиці ослабили могутню державу, і за ці важкі гріхи настала тепер кара, яку мусів одпонуувати весь український народ. Повсюди ширилися чутки, що йдуть незчисленні війська потвор — пєсиголовців, що мають собачі голови, а живляться кіньським м'ясом і попивають його людською кров'ю. Жах охопив людей, і вже ніхто не сумнівався, що українській землі доведеться платити за братні незгоди важку данину крові. Татари займали одні городи за другими, грабували і винищували людей, або забирали їх у неволю. Упав Переяслав, упав і Чернігів, а врешті страшна орда з ханом Ба-

тиєм на чолі рушила на Київ, змітаючи все на своїй дорозі.

Дзвони Манастирна від самого початку жалібно ридали, а їхній жалібний стогін розносився понад обидвома берегами Дніпра і навівав іще більший страх на людей. Втікачі оповідали, що князь Ростислав утік з Києва, а замість нього для оборони столичного міста галицький князь Данило прислав свого воеводу Дмитра. Лицарський воевода з усією відповідальністю прийняв важкий обов'язок і виконав його до кінця з честю для української землі. І ще оповідали втікачі, що воевода Дмитро, вже поранений, прикладами власного героїства і самопосвяти розпалив серед киян нечувану хоробрість і впертість. Татари, розбивши таранами мури і вдершись до Києва, мусіли боєм здобувати кожну вулицю, кожну церкву і кожну хату, бо кияни без бою не віддавали жодної п'яді землі. Така безприкладна завзятість здивувала навіть хана, і коли, врешті, татари привели до нього спливаючого кров'ю Дмитра, Батий поставився до нього полицарському і дарував життя.

Але марною була ласка для воеводи з рук жорстокого ворога, і для України вона нічого доброго не принесла. Далі палили міста і села, далі текла ріками кров оборонців рідного краю, змішана з кров'ю ворога, далі стогнали і плакали нещасливі, взяті татарами в неволю.

Почувши, що престольний город Київ попав у татарські руки, ігумен Варлаам підніс до неба руки і довго стояв нерухомий у мовчазній молитві. Потім перехристився тричі, важко зідхнув і промовив до чернечої братії:

— Страшний Господь Бог у гніві своїм, але й справедливий. Благаймо ж Його і нашу Заступницю — Пресвяту Богородицю, щоб нам відпущено провини наші.

Ченці, як один, впали на коліна, також піднесли руки вгору і заголосили від щирого серця:

— Господи Ісусе Христе і Ти, Пресвята Богородице, візьміть нас у свою опіку й обороніть від ганьби землю

українську!

І довго молились ченці разом зі своїм ігуменом там, де їх застала страшна вістка, а тоді отець Варлаам наназав знову вдарити у дзвони. Але вони озвалися так страшно, немов би їхніми голосами заговорили всі поляглі в боротьбі і застогнали всі взяті у неволю. Внє який зрівноважений та небоязкий був ігумен, але і він не витримав.

— Перестаньте дзвонити! — наказав. — Внє знаємо, що дзвони прорекли горе нашій батьківщині. Молимося! Молимося, браття милі!

І пішов отець Варлаам до печери, впав перед образом Пресвятої Богородиці і лежав хрестом три дні й три ночі, не ївши, не пивши і повторяючи безупинно:

— Пресвятая Богородице, заступися за нас! Господи, прости нас, грішних!

По трьох днях вийшов із печери, блідий, знеможений, але спокійний.

— Бог знає, що робить, — сказав до своїх духовних дітей. — Крамолами і проливом братньої крові провинилася наша земля. Став князь на князя, город на город, брат на брата. Мусимо спокнутувати те, що вчинили.

А на Страсному тижні на правому березі Дніпра вже з'явилися перші татарські загони. Вони підійшли до оборонних валів Манастирна і зачали клинати ігумена. Мали при собі тлумачів, які вміли і по-нашому і по-татарськи мовити.

— Підкоріться нашому володареві — великому ханові Батієві! — вигукували тлумачі. — Піддайтеся під його милостиву руку, а він вас усіх помилює! Коли ж не послухаєтеся, то знищимо вашу обитель і всіх вас виріжемо до одного!

І вийшов святий ігумен на вал і став перед нечестивцями з хрестом у руках. Невеликого росту, худенький від суворих постів, з довгою сивою бородою, він у ту хвилину наче виріс у велетня. Погляд його завжди лас-

навих очей тепер горів таким вогнем і силбою, що татари аж затремтіли і трохи відступили назад. Коли ж заговорив, то навіть ченці здригнулися, бо звичайно тихий і спокійний голос ігумена залунав, наче відгомін далекого грому.

— Перекажіть вашому ханові, — сказав, карбуючи кожне слово, — що ми нашої совісті і наших душ не віддамо на поталу антихристові! Бо одного маємо Володаря — Господа Ісуса Христа, і одну Володарку — Пресвяту Богородицю! Лишень їх слухаємо і лишень їхньої милости шунаємо. Проти нашого закону кров людську проливати, але проти богохульників і ворогів Господніх нашим обов'язком є виступити і силою і зброєю. Тому не чейайте покори від нас! Наші луки — цільні, наші мечі — гострі, наші списи — довгі, а серця посвячені Господеві і Пресвятій Богородиці!

— Амінь! — бадьоро повторили ченці в один голос і з побожним подивом дивилися на свого ігумена.

Завагалися татари, але перемогли страх і почали наступ на обитель. Зав'язався бій, одчайдушний, запеклий і жорстокий. Ченці метали стріли з луків, кололи списами і проганяли харалужними мечами ворогів, що пробували вдертися до Манастирна крізь висоний частокіл. Падали жертви по обидвох боках і щедро ллялася гаряча кров. Сили були дуже нерівні, але братчики завзято захищали обитель, підбадьорюючи себе надією зустріти день Воскресіння Господнього ще на волі. І надія не завела. Хоч багато ченчиків спливало кров'ю, хоч дехто вже віддавав Богові духа свого, але й татари знеслилися та відступили для передишки.

Саме зближалася північ. Ігумен Варлаам схиляв усіх братчиків і так до них промовив:

— Діти мої, надходить година великого дня Воскресіння Христового — перемоги Христа над смертю. Задля цього великого свята ніхто з нас не візьме зброї в руки. Що Господь дасть — те буде, а ми готуймося до смерти,

ісповідуймо один одному провини і гріхи свої та благаймо Воскреслого Ісуса і Його Пресвяту Матір, щоб узяли нас під Свою опіку.

Хоч братчики вели прикладне життя й особливих гріхів не мали, все ж щиро сповідалися один одному, щоб з чистими душами стати перед Господом, і ревно молилися, згуртувавшись біля свого пастиря. А темна ніч розтягнула свої чорні плахти над їхніми головами і спускала їх усе нижче і нижче. У повітрі чулося щось особливе, тривожне, пригніблююче і грізне. Наче й хмар не було, але померкли зорі й місяць, що ще вчора світив з неба, не показався зовсім. Лишень якісь невиразні темні примари густими лавами навалювалися на Дніпро, стискали його стрімкі скалисті береги, немов би хапали невидимими пальцями за горло. І ріка збунтувалася, скипіла білою піною, завирувала бурунами, зарокотала люто, рвонула лотонами і почала викидати хвилі далеко на береги. Це було тим дивніше і страшніше, що у повітрі висіла мертва тиша і не чулося навіть найменшого повіву вітру, а довкола стояла чорна, мов смола, темінь, яку лишень здалека просвічували червоні клуби димів з палаючих осель. Деся там татарські загони вчинили страшну ніч на нещасній українській землі, мордуючи і палячи християнське населення.

Але ті татари, що намірялися здобути Манастирець, танок були налякані. Вони прислухалися до лютого реву Дніпра-Славути, вдивлялися у незвично темне небо, і ніч їм видавалася безконечною.

А святий ігумен у голос молився і стояв нерухомо, звернений обличчям на схід. Коли ж перший промінь запалив край неба, звістуючи появу сонця, отець Варлаам усміхнувся, підніс угору руки і розігнав зловісну тишу радісним співом:

— Хай воскресне Бог і розбіжаться вороги його!..

Чернеча братія відразу підхопила врочисто і бадьоро:

— Христос воскрес із мертвих!..

Двоє послухників нинулося до дзвонів, щоб привітати воскресшого Господа, але ігумен зупинив їх:

— Стійте, діти! Не будемо славити в цей день Христа сумним риданням дзвонів, бо це день радости, день перемоги неба над пеклом, життя над смертю. Здіймайте дзвони і спускайте їх у Дніпро! Нехай спочивають на його дні до кращих часів, коли засяє сонце волі на нашій Україні!

Стислися жалем серця ченців, але ніхто не смів спротивитися наказові ігумена. З побожністю почали відв'язувати братчики дзвони, з молитвами перенесли їх ближче до берега, попросилися з ними, припадаючи устатами до холодного металю, і тоді скинули у дніпрову кручу. Дзвони на прощання зойкнули жалібно і впали в обійми хвиль, викидаючи вгору височезний стовб води, що приснув срібними бризками по всьому березі. І в ту ж мить Дніпро заревів ще сильніше, підняв аж до не-

ба гори хвиль, які зі страшною силою вдарили на Ненаситець. Здавалося, змете з нього усе живе. Але так не сталося.

Рибалки, які поховалися від татар в очеретах, побачили раптом таємничий, кований мосяжними обручами байдак, що несподівано висунувся з-поміж хвиль і пристав до берега. На байдаку при кермі стояв лицар-велемень у блискучій одязі, а Дніпро довкола байдака враз присмирнів і заспокоївся. Лицар у блискучій одязі зупинився перед ченцями Манастирка, вклонився низько і мовив громовим голосом:

— Браття, синами світла назвала вас Пресвята Богородиця! Тож погордіть синами темряви і переходьте на мій байдак. Попливемо золотими світанками далеко-далеко, а потім я знову привезу вас назад до радісного вільного берега вашої щасливої батьківщини.

І бачили рибалки, як ченці один за одним стали входити в золотосяйний байдак, а ігумен Варлаам, забравши з печери чудотворну ікону Пресвятої Богородиці, тричі поблагословив нею таємничого лицаря, і блискучий байдак одразу стрілою помчав униз із течією та зник з очей.

А тоді лишень Дніпро доконав діла, в якому йому перешкодила поява святого лицаря. Вдруге піднялися до неба гори-хвилі і з оглушливим ревом накрили Ненаситець разом з Манастирком. Тряслася, тріскаючи, земля, лютували велетні-хвилі, буря притемнила сонце.

Як довго це тривало, рибалки не пам'ятали, бо, коли опритомніли, побачили себе не в комишах, а на острові, віддленому від берега бурхливою течією. Від колишнього півострова Ненаситця залишилися самі голі скелі, що стреміли в небо гострими вершнями, немов погрожували смільчанам, які би хотіли до них наблизитися. А від татарського загону не лишилося ані сліду — всіх їх змили розлючені води Дніпра.

Так Пресвята Богородиця захистила від осквернення святу обитель, монастирські дзвони і чернечу братію, а Дніпро-Славута пощадив бідних рибалок, викинувши їх у безпечне місце, куди татари не могли добратися.

Нема внає дніпрових порогів, нема й острова Ненаситця — все це зникло під водою. Гребля, яку збудували впоперек Дніпра-Славути, піднесла рівень води і затопила скельні перепони, на яких колись ревіла і розбивалася течія. І про подію з Манастирком уже мало хто знає. Але старі рибалки запевняють, що кожна праведна людина раз у рік — у ніч перед Христовим Воскресінням, приклавши вухо до дніпрового берега, може почути виразний гомін дзвонів. Він лунає вздовж обидвох берегів усього Дніпра. Однак, цей гомін і по сьогоднішній день сумний і жалібний: дзвони ридують.

І також свято вірять рибалки, що лицар, якого бачили їхні пращурі, був архистратигом Михайлом. Вірять вони і в те, що золотонований човен зі святим Нерманичем колись привезе назад чернечу братію Манастирна з ігуменом Варлаамом на чолі і з чудотворною іконою Пресвятої Богородиці. Вірять, що ікона повернеться до Києво-Печерської Лаври, а дзвони самі спливуть із дна Дніпра і будуть повішені у дзвіниці собору Святої Софії — Премудрости Божої. Щойно тоді вони заграють весело і перемонно, а їхній гомін розкотиться по всій Україні, звістуючи народові кінець ворожого панування і день ВОСКРЕСІННЯ ПРАВДИ БОЖОЇ.

СВЯТИЙ СТАРЕЦЬ

Ілюстрації Михайла МИХАЛЕВИЧА

Сонце вже спускалося на спочинок, і в Києві почали замикати брами, коли одною з них прослизнула дебела чоловіча постать, загорнена у темний плащ з насуненим на самі очі каптуром. Чоловік пішов боком дороги, сторонячись від інших людей, що пішо, верхи і на возах покидали на ніч місто. Видно, не хотів, щоб його пізнали.

Спустившись під їздом униз, він попрямував до Дніпра, звернув у глибоний яр, де вже панували сутінки, і пішов по нерівному, вкритому камінням дні. Посувався вперед обачно, тримаючи міцно рукою держак схованого під плащем меча, та сторожно розглядався довкола. Не довіряв пустельній місцевості, де легко було потрапити у засідку. Від завзятих киян, які його ненавиділи, міг сподіватися всього. Люди в очі називали його зрадником за те, що він видав свого князя Ярополка на погибель і цією зрадою добився ласки князя Володимира.

Правду сказавши, щодо самої цієї ненависти чоловікові у темному плащі було байдуже. Хай там собі ненавидять його! От лишень коли б не впіймали десь у темному кутку і не вбили. А що він зрадив Ярополка — ха-ха! Зрадив, бо був мудрим і наперед передбачив наслідки княжих міжусобиць, а тому і перейшов на бін сына Малуші. За це має ласку нового князя і довір'я: воєводою став! А стане колись... стане...

Чоловік у темному на мить зупинився і ще раз бо-язно глянув довкола, наче злякався, що хтось може підслухати його таємні думки.

Але довкола було тихо і темно. Чоловік пішов далі. Дійшов аж до кінця яру і тоді почав спинатися крутим берегом угору. Великі брили скель і дрібне гостре ка-

міння, високе бадилля торішніх бур'янів і густі кущі дуже перешкоджали. Чоловік з великим трудом перелазив крізь них, обливався потом, сопів і лютівся.

— Хай Перун поб'є того князя! — кляв він. — Кінь би цієї дороги не подолав, а я мушу! Десь там у замку вже давно горять воскові свічі, гудуть свірілі, співають і сначуть сноморохи, рікою ллються меди та вина, сміються й веселяться дружинники й гості, а я дряпаюся, наче ведмідь, по ярах! Ну, поченай же ти! Я тобі колись це пригадаю...

Але дряпатися мусів. Така була воля князя.

— Не вірю нікому, воеводо, лишень тобі, — сказав князь Володимир. — Тому йди сам і приведи святого старця до мене ще вночі. Чуєш? Лишень ти один гідний того, щоб моє слово йому переназати і поклонитися йому від мене. Бо це не проста людина, а навіть хтось більший від князя.

І цього воевода ніяк не міг зрозуміти. Такий гордий і такий безоглядний супроти ворогів, князь Володимир виявляє стільки пошани до якогось прибудного старця, що по розгромі Ярополкових дружин звідкись із'явився у київських горах й осів у печері далеко за містом. Кажуть, має якусь велику силу, і багато людей ходить до нього з різними жалями та недугами, а той старець усім допомагає. Волхв якийсь, чи що. Але чи мало волхвів довкола Києва? Чому ж до них князь не посилав?

І воевода далі ліз угору, лаючи каміння, зрадливий пісок, що тінав з-під ніг, кущі, святого старця і князя.

Тяжка була дорога, але він урешті добрався до печери, що заховалася між кущами тернини під грізно повислим над дніпровую кручею уламком скелі.

Побачивши вхід, воевода з певним острахом став при вході й гукнув:

— Гей, а чи є тут хто?

Печера відповіла мовчанкою.

Тоді прибулець викресав вогню і пильніше розгля-

нувся довкола. Та печера була таки порожня, лишень у кутку сірів попіл вогнища. Воевода похилився і витягнув обгоріле поліно. Але й воно було холодне, як і попіл. Отже, старця вже давно не було вдома. Тоді гість вишов надвір і, втомлений важкою дорогою, сів на вогний камінь, утерши руками спітніле чоло. Вирішив чекати.

Глянув знехотя довкола, і погляд його впав на плесо Дніпра, що тьмяно поблискувало у світлі яскравих зір. Обрамлена темною зеленню берегів, ріка виглядала величаво. Вона тихо шуміла і сплескувала, нагадуючи сонного велетня, що у хвилину гніву може завирувати, заревіти і розтрошити все, що йому стане на перешкоді. Вірний велетень Дніпро-Славути, що споконвіку віддано служив Русі, носячи на своїх спінених хребті бойові судна княжих дружин! Він і тепер, навіть у хвилини спокою, викликав пошану своєю стриманою величчю.

Задивившись на ріку, воевода вже й забув, де він і за чим прийшов. Аж раптом почув шерех піску і каміння, що під чиймись кроками зсувалися на дно балки. Він зірвався на ноги, вхопив знову держак меча і так застиг, не знаючи, кого зустріне. А над крутим берегом спочатку з'явилася молочно-сіва голова, старече обличчя з бородою по пояс, а там — ціла постать, вбрана у довгу простору хламиду зі звичайного грубого полотна. Старець був босий і тримав у руках простий пастуший посох, при допомозі якого спинався крутим берегом.

Воевода відразу заспокоївся. Він уже не сумнівався, що бачить перед собою старця, по якого його післав князь і про якого так багато говорили кияни.

Побачивши гостя, старець, однак, ані не здивувався, ані не злякався. Спокійно підійшов до гостя і став навпроти.

— Ти чому прийшов непокоїти мене вночі? — спитав чистим і сильним, як на його вік, голосом. — Чи ж мало дня для чесної людини?

Воевода образився, але стримав себе і сказав:

— Поклін тобі, старче, від нашого господина князя. Радій тим і пишайся, бо наш князь нікому не кланяється.

Але старець не виявив ані пихи, ані радості. Він змірив посланця поглядом з голови до ніг і похитав головою.

— Спасибі князеві, що пам'ятає про мене, — відповів, — але ласку свою міг виявити через гіднішу від тебе особу.

Воевода спалахнув гнівом і мимовільно вхопився за меч.

— Мовчи старче! — крикнув. — Прикуси язика, бо не знаєш, з ним говориш!

— Чому ж не знаю? — так само спокійно відповів старець. — Тебе не лишень я, а й усі люди знають.

— Коли знаєш, — далі причав гість, — то не ображай! Ображаючи княжого посла, тим самим ображаєш і князя, а за це можеш заплатити головою!

А в душі воевода все ж дивувався: як міг старець його знати, коли вони ніколи не бачилися?..

Тим часом старець, ані трохи не зляканий погрозою, лишень похитав головою:

— Не лякай мене, лукава людино, — мовив тихо, — бо я можу ще й гіршу правду сказати твоєму князеві в очі. Що думаю — те й скажу. Не боюся своїх думок уголом висказати, як ти...

У воеводи поза плечима забігали мурашки.

— Тобі, діду, від старости розум помутився, — сказав якомога байдужніше. — Плетеш, сам не знаєш, що...

Старець знову докірливо похитав головою.

— Ех, Блуде, Блуде! — зідхнув з докором. — Не вдавай, бо знаєш, про що я говорю. Лякаєш мене князем, якого сам думаєш з престолу скинути й погубити, як уне погубив одного. Заманулося тобі самому князем стати? А над твоєю головою висить важка кара Господня.

дня. Дух Ярополка живе, Блуде! І чи був понійний князь винен перед Богом, чи ні, але ти його підло зрадив. Запродав свого колишнього господина, ласкавого до тебе, і видав його на смерть. І за цю зраду впадеш ти під хрестом Господнім і будеш роздавлений, мов червяк. Не врятує тебе ані Перун, ані Стривор, ані Дандьбог — хіба щире розкаяння.

Блуд аж задеревів і від здивування і від переляку. Звідки той несамовитий дід міг знати найпотаємніші думки, з якими воевода не зрадився ні одній живій душі? Навіть собі боявся в тому признаватися. А оцей довгобородий дідуган знає! І коли розкаже князеві...

Блуд знову стиснув держак меча.

— Не бійся, я князеві нічого не скажу, — вгадав його думку старець і тим ще більше злякав воеводу. — І лиши меч. Не витягнеш його і не зарубаєш мене, як оце думаєш, хоч і вмієш ним володіти. Але в моїй обороні стоїть хрест Господній, а перед ним ти безсилий. І цей хрест буде захищати мене проти всього злого доки я не сповню Божої волі. Не зробиш мені нічого ні ти, ні князь, який понорив собі цілі землі разом з людністю. Але мене не скорить, бо я корюся лишень одному хрестові Господньому, і цей хрест зі мною!

— Хрест? — ледве розтулив уста оторопілий воевода. — Де ж той хрест? Покани мені його!

— Ти не гідний побачити його, воеводо! — суворо сказав старець. — Ти — Блуд, правдивий блуд — саме втілення блудів і злочинів. Твої очі не сміють глянути на хрест Господній. Коли б же ти тани зважився піднести їх на цей всесильний Божий знак, то заплатив би за це життям.

— Коли так, — вирішив Блуд, — то не хочу я твого хреста бачити!

Старець докірливо похитав головою:

— Нерозумний ти, воеводо! Злоба, гріх і затятість промовляють твоїми устами, і ти через них зрікаєшся

спасення власної душі. Розкайся, виниць зі свого серця чорну нечисть, що там накопїла, — і Бог тобі все простить. Інакше — остерігайся! Спаде на тебе гнів Господній, а Його хрест покарає тебе.

Та Блуд уже заспокоївся і не мав охоти продовжувати розмову.

— Годі, старче! — сказав. — Я прийшов, щоб забрати тебе і привести до княжого терему перед очі нашого господина. Тому збирайся і ходи. А мене не лякай. У тебе якийсь там хрест, а в мене — Перун і Стривор. Я їм склав немало жертв, і вони обороняють мене від твоєї злоби.

— Збиратися мені не треба, — відповів старець. — Я вже готовий у дорогу. І йду радо, бо вірю, що настала година мого призначення. Благословен будь, хресте Господній, і дай мені силу зробити те, для чого я довгі роки тобі поклонявся!

Обидва рушили у поворотну дорогу, тільки старець уже не промовив до Блуда ні одного слова. Він увесь час тримав руки на грудях і молився.

Підійшли до города, і Блуд крикнув до сторожі на валах:

— В імені князя, відчиніть!

— Хто йде?

— Воевода Блуд і старець з печери, по якого князь посилав. Ось княжий перстень!

Завовтузилася сторожа, зачовгали важкі дубові засуви, заскреготіли замки й у брамі з рипом відчинилася невеличка хвірточка.

Воевода Блуд припав вухом до дверей і пильно підслухав дивну розмову, що відбувалася між таємничим старцем і великим князем Володимиром. Старець був спокійний і поважний, але князь не подобав сам на себе. Десь поділася його владність і горда постава. Стояв перед старцем, смиренний і сумний, безвладно спустивши руки вниз і похиливши голову.

— Смутна моя душа донраю, — скаржився він тиго старцеві. — Чую такий тягар на серці, наче налягла на мене смертельна недуга. І не знаю, яка тому причина. Маю все те, чого бажав: посів батьківський велико-княжий престіл, завоював багато земель довкола своєї держави, скарбниці моя повна, комори не вміщують збіжжя, у пивницях повно медів і вин, маю багато найкращих жінок у світі, дружинники мої озброєні й одягнені, без ут і забав у моєму дворі не минає ні одного дня, але нічого мене не тішить. Чогось бранує мені, а в душі біль великий чую... Може ти, святий старче, скажеш мені, чому воно так?

— Просту загадку ти мені загадав, господине княже, — повагом відповів старець. — Біль чуєш через те, що вбив брата свого. Ярополк, правда, не по праві вчинив, пішовши війною на тебе, але потім скорився і здався на твоє милосердя, а ти його, безборонного, наказав списами під ребра підняти. І тепер каєшся. А бранує тобі, княже, віри, правдивої віри!

Князь потер чоло і відповів:

— Щодо Ярополка, то правда твоя, святий старче: гризе мене сумління через братовбивство. Але щодо віри — помиляєшся. Я щиро вірю нашим богам і жертв для них не жалую. Перуна золотом оздобив, срібні вуса йому справив, а й інших богів не забуваю.

Старець лишеень зідхнув:

— Отож бо то і є, князю, що поклоняєшся ти рукотворним богам, з дерева та з каменя зробленим. А тобі треба поклонитися єдиному, правдивому, як зробила твоя мудра баба княгиня Ольга, прийнявши хрест Господній.

Князь, задумавшись, зморщив чоло.

— Як же його прийняти? — спитав. — Наших богів я бачу і можу торкатися їх. Але той хрест... Я навіть не знаю, який він, то як можу його прийняти?

— Я покажу його тобі, княже, але перед тим ти мусиш скласти обіцянну. Хреста Господнього не сміють

бачити грішні очі, а ти — грішник, і великий грішник!

Князь Володимир завагався.

— І що буде, коли я побачу той хрест? — спитав.

— Коли побачиш хрест, приймеш його і поклонишся йому, — знайдеш те, чого тобі бранує, і твоя душа більше не буде мучитися гріхом братовбивства. У святому хресті — ласка Божя, прощення і радість.

Знову задумався князь і довго думав, тоді спитав:

— Я би й погодився, але що скажуть мої дружинники? Що скаже весь народ?

— Усі підуть за твоїм прикладом, княже, як бджоли за маткою. І будеш володіти у своїй державі не мечем і не страхом, а любов'ю і правдою, як милосердний Господь велить. Відкинь сумніви, господине-князю! Я поможу тобі воздвигнути на Україні святий хрест Господній, щоб ним раділа вся твоя земля.

І ще вагався князь Володимир, бо страшно йому було. Та врешті рішився:

— Гаразд, добрий старче, вірю тобі! Але якої обіцянки від мене вимагаєш?

— Не я вимагаю — вимагає хрест Господній! — поправив князя святий старець. — А вимагає він від тебе, насамперед, відступитися від ложних богів. Зречися Перуна, Стривора і всіх інших ідолів!

Жахнувся князь, але пригадав собі свою мудру бабку нягину Ольгу і погодився.

— Гаразд, обіцяю! — провін.

— Хай хрест Господній благословить тебе за ці слова, княже! — втішився святий старець. — Але це ще не все. Я чую тут, у твоїй обителі, гріх, розпусту і жадобу. З ними мусиш скінчити. Послухай лишень, як ревуть твої п'яні дружинники, як регочуть і сваряться. Поклади цьому край! Не гріх чарку вина чи кухоль меду на покріплення тіла випити, але впиватися щодня до безтями — гріх! П'яна людина тратить образ і подобіє Боже. П'янство до сварок, до бійок і вбивств доводить.

— Правда, — згодився князь. — Віднині не буде більше п'яних у моїм дворі!

— Добре! Але і цього мало. І ти і твої дружинники надто жадібні до багатства і через ту жадобу ви кривдите безборонних і слабших. Віра Христова цього не дозволяє.

— Правду говориш, святий старче! Віднині наказу дружинникам по справедливості податі до державної скарбниці збирати і не грабувати того доброго люду.

— Хвалю тебе за це, княже! Але ще одне: жінок своїх відпусти, а візьми собі лишень одну по закону, як хрест Господній велить, і дружинникам своїм те саме накажи.

— Зроблю і це! — урочисто приобіцяв князь. — І тоді покажеш мені той всесильний хрест, про який так багато говориш?

— Покажу, господине князю. Збирайся і ходи зі мною!

Блуд відскочив від дверей і навшпиньних побіг геть. Був такий радий, що мало не реготав уголос.

— Ось воно що! — шептав сам до себе, затираючи руки. — Я так довго ченав нагоди, а тепер князь дає мені сам у руки зброю проти себе! Га-га! Зрентися наших богів, зрентися медів і вин, зрентися наживи і жінок!.. Побачимо, що заспівають дружинники, коли почують, на яке життя прирікає їх син ключниці за намовою цього німчемного старця!.. Не на те вони князеві служать, щоб жити, як смерди! Ось я їм оповім, я їх підбунтую, я їм пообіцяю життя ще краще, ніж було досі! Вже раз за мою намовою вони підняли Ярополка списками під ребра — тепер підіймуть і Володимира. Тоді князем стану я! Я, я, я! І, взявши владу в руки, насамперед, наказу того отарця у Дніпрі втопити. Хай людей не баламутить!

**

Через кілька хвилин у княжому дворі зібрався гурт

вершників з князем на чолі. Був серед них і Блуд. Зауваживши його, святий старець підійшов близько і шепнув:

— Опам'ятайся, воеводо! Розкайся, поки не пізно! Але Блуд лишень відвернувся і подумав:

“Говори, говори! Те, що ти проповідуєш, добре для таких німечних старців як ти, і для жінок, як була княгиня Ольга, але не для мужів!”

Дружина взяла князя зі старцем всередину і рушила з двору. Відчинилася важка брама — і вершники вихали за місто у напрямі Дніпра.

— Куди ж тепер їхати? — запитав дружинник, що їхав попереду.

Святий старець повів рукою вгору і відповів:

— На святі дніпрові гори!

М'яка ніч розступалася перед гуртом, що повернув убік і поволі почав під'їжджати до гори, на яку вказав старець. Він був урочистий і таємничий, а обличчя його сяяло від радості.

Кругом царювала темінь. Кучеряві гори стояли, немов зачаровані замки, непорушно, спокійно. Лишень коні час до часу порушували тишу тихеньким порсанням.

Коли виїхали на верх, що здіймався понад інші гірські верхи, старець наказав златити з коней. І тоді очі всіх запитливо звернулися на нього, очікуючи чогось надзвичайного, а князь підійшов ближче і спитав:

— Де ж твій хрест, старче? Я нічого не бачу.

— Зараз, княже, зараз побачиш! — відповів старець. — Лишень дивися добре! Дивіться всі!

Ніч уже кінчалася, небо почало на сході ледь-ледь яснішати. І раптом з-за гори піднялася світляна смуга, розділилася на два рамена, що схрестилися і спалахнули незвичайним різючим світлом: над горою у всій величчї став хрест. Хрест Господній!

Вражені цим неземним сліпучим сяєвом, дружинники скрикнули і попадали ниць, лишень князь стояв, як унопаний, затуливши долонями обличчя.

Так тривала хвилина й друга. А тоді від Дніпра війнув м'який пахучий вітер і почувся голос святого старця, розливаючись довкола чарівною солодкою піснею:

— Будь благословенний, князю, бо ти удостоївся побачити хрест святий, хрест Господній. Підійми ж його на славу всієї української землі і всього українського народу!

Ледве замовкли ці слова, як розітнувся жасний крик людини:

— Мої очі горять!.. Мої очі горять!.. Рятуйте!.. Наю!..

Це кричав воевода Блуд, у муках звиваючись по землі й відвертаючи очі від полум'яного хреста.

Дружинники кинулися йому на поміч, але побачили, що безсили щось зробити. Тоді почали клинати святого старця, бо вже не сумнівалися в його чудодійній силі. Але дарма: старця вже не було між ними. Він заховався за святим хрестом, розлився у його ясному сяєві і зник у небесній блакиті.

Поволі погасло і світло хреста, і все зникло, щезло, наче нічого й не було, і дружинники почали наче пробуджуватися з чарівного сну. Пробуджувалися і зі страхом розглядалися, не знаючи, що їм чинити.

Лишень князь стояв на місці, мов кам'яна статуя, укрити обличчя в долонях. Що думав, що відчував — годі було сказати, бо не обзивався ні словом.

Врешті поворушився й оглянувся. Побачив переляканих дружинників і мертвого Блуда, але не спитав нічого. Зручно скочив на коня і наказав:

— Заберіть тіло і вертаймося додому!

Вістка про смерть воеводи Блуда рознеслася по всьому городі. Кияни добавували у цьому силу нового Бога. Нечисленні визнавці віри княгині Ольги вже не

скривалися, а явно говорили про надзвичайну силу хреста Господнього. Та й сам князь по цій дивній події наче відминився. З ним коїлося щось дивне й загадкове. Він замкнувся у своєму теремі з боярами та дворецькими і заборонив когонебудь до себе впускати.

Таємниця, однак, розкрилася, коли княжі тивуни розійшлися по городі і почали скликати весь народ під княжий терем.

Многолюдною хвилею ринули на заклин жителі Києва: бояри, дружинники, смерди і кметі з жонами, синами і дочками. Облягли княжий двірець і чекали.

Ан ось вийшов князь у почоті боярської ради і заговорив зичливим голосом:

— Кияни! Божою милістю і силою хреста Господнього, який я бачив на дніпрових горах, повеліваю вам усім поноритися його святості і прийняти його благодать! Мужі й жони, сини й дочки і всі городяни мого престольного городу нехай зйдуться ранком на березі Дніпра. Туди ж і ми приїдемо зі слугами Господніми і там прийемо святий хрест, щоб відтепер стати дітьми Божими. Ложних же богів предків наших — Перуна, Стригора і Велеса — наказую вкинути у Дніпро!

Слова князя пролунали велично і зворушили всіх присутніх. Кияни прихильно прийняли наказ князя, бо знали, що їхній господин чинить так, як вимагає добро України-Руси.

Княжі отроки скоро справлялися з ідолами: Стригора спалили, а Перуна потягнули до дніпрового берега і скинули його в кручу.

Правда, було багато і таких, які придивлялися до цього зі страхом, бо боялися, чи понижені боги не схотять помститися і чи не вдарить Перун з неба вогнистою смагою і не спалить зухвальців. Але нічого такого не сталося. Бурхливі хвилі вхопили ідола у свої холодні обійми і без шкоди для киян понесли його з течією поміж крутими берегами у безвісті.

Справдилися надії таємничого старця: кияни прийняли святий хрест у Дніпрі, приступивши до таїнства з сокрушеним серцем, смиренністю та покірною. Тисячі народу вкрили берег великої ріки, а коли князь Володимир підняв хреста Господнього, сталося велике чудо: таємничий старець з'явився знову високо над київськими горами. Він тримав у руках полум'яний хрест і благословив ним українську землю. Але побачили його лиш ті, хто з чистим серцем і вірою вітали хрест Господній у хвилях святої ріки. І ті щасливці запевняли, що той старець не був звичайною людиною, лиш святим Андрієм Первозваним — першим апостолом Господнім, який колись у давнину був на цих горах, благословив їх та прорік, що на них колись засіє Божна благодать.

Говорили також в народі, що цей святий старець має прийти ще раз, коли Україна впаде під владу антихриста, і тоді своїм полум'яним хрестом спалить усіх слуг диявола і поверне Україну до давньої слави і могутності.

ДОВБУШЕВИЙ СКАРБ

Ілюстрації Михайла МИХАЛЕВИЧА

В горах Карпатах, в одному з найбільших сіл на Гуцульщині — Космачі стояла собі старенька дерев'яна церковця. Вона притулилася біля старого цвинтаря на краю села, а тому мало хто з приїжджих звертав на неї увагу. А мала вона цікаву історію, бо її побудував самотужки гуцул Танас, прізвиська якого люди вже не пам'ятали. І ще говорили старі люди, що колись давно недалеко від цієї церковці у долині над річкою, зарослою хашами та диною терниною, знайшли тяжко пораненого Оленку Довбуша — ватажка опришків усієї Верховини, якого підстрілив з рушниць гуцул Дзвінка.

Треба знати, що пам'ять про Оленку Довбуша і досі живе серед гуцулів, й оповідають вони про цього славного опришка різні-прерізні історії. А вже найбільше — про його скарби. Усі верховинці вірять, що Оленка Довбуш мав безліч великих скарбів, позакопував їх у різних місцях і позакладав, так що ті скарби звичайній людині знайти неможливо. Бо вже скільки їх не шукали, скільки не копали в різних місцях, скільки не нищили по різних печерах — даремно.

Не затратилася в людей пам'ять і про Танаса. Його невеличку церковцю гуцули любили, тож на храмовий празник Зелених свят до неї стікалися маси народу. Маленька церковця не могла всіх помістити, але довкола був старовинний цвинтар, і гуцули, відвідуючи церковцю, відвідували також гроби своїх покійних родичів і поминали на гробах їхні душі.

Трапилося і мені відвідати цю старовинну церковцю і зустрітися з одним старим гуцулом, який пам'ятав про Танаса. Отож, той старий гуцул й оповів мені цікаву історію церковці, що її власноручно збудував побожний

Танас Богові на славу, а собі на добру згадку між своїми земляками.

У той час, коли почалася історія церковці, Танас був чоловіком середнього віку, здоровий і сильний, а жив саме недалеко того місця, де потім побудував церкву. Мав жінку Ксеню і двоє дітей, а сам удався дуже чесним і працьовитим. Але хоч як він не старався, щоб утримати свою родину в добрі та достатку, то йому чомусь не щастило. Худібна йому гинула, жінка хорувала, а коли померли діточки, Танас геть засмутився.

— Щось мені не ведеться, — казав Танас. — Треба би було мені щось на славу Божу зробити, — але що? — сам не знаю. От коли б мені Довбушеві скарби знайти, то я б щось і придумав. А так, то бідній людині, крім молитви, нічого не лишається.

І молився гаряче Танас, і скарбів шукати ходив, але нічого з тих шукань не вийшло.

Одного разу восени вирішив Танас піти до лісу, щоб нарубати дров на зиму. Взяв гостру сокиру, мотузок, та й пішов.

От іде та й іде, вже й глибоно в ліс зайшов, уже й притомився, а путнього дерева нема. То тонне, то занадто грубе, а то й живе, таке що на паливо не годиться.

— От і тут навіть щастя не маю! — зідхнув Танас. — Треба додому ні з чим вертатися.

Коли дивиться — а перед ним суха груша-дичка. Зрадів Танас:

— Слава ж тобі Господи! — сказав. — Сухе грушеве дерево найкраще на паливо надається.

Поклав він мішок і мотузок на землю, взяв сокиру, розмахнувся з усієї сили і рубнув. Але сокира відскочила від стовбура, мов од каменя, і навіть кори не зачубувала.

— Оце яка тверда та груша! — мовив собі Танас і ще сильніше рубнув по стовбурі.

Дарма! Сокира, хоч яка гостра була, лишень відскочила від груші, а груша раптом задзвеніла та так голосно, ніби хтось ударив у великий церковний дзвін — аж луна пішла по лісі.

— Що воно за чудо? — подумав Танас. — Вже скільки дерев на своєму віку зрубав, а такого ще не чув і не бачив. Чи ця груша не заморожена часом? З нами Божя сила!..

Постояв хвилину, перехрестився, а тоді підніс сокиру і рубнув ще з більшою силою.

І сталося велике диво: від цього удару всохла груша задзвеніла ще гучніше, затремтіла і раптом укрилася дрібненьким молодим листячком.

Танас від переляку і здивування мало сокири з рук не випустив.

— З нами Божя сила! — сказав і знову перехрестився. — Щоб усохла груша восени отак відразу молоде листя пустило — такого ще не було! Ану, спробую її ще раз ударити сокирою.

Як сказав, так зробив, а груша знову задзвеніла і враз розцвіла буйним цвітом, наче на весні.

— Еге-ге! — скрикнув Танас. — Та це справді заморожена груша! До неї без молитви шкода й братися. Ну, але коли вона за першим разом листя пустила, а за другим разом цвітом укрилася, то за третім разом повинна і грушки вродити. Назбираю їх у мішок та занесу додому й поласуємо з Ксенєю досхочу. Бонже, помози мені!

І знову перехрестився, і знову підніс сокиру та й рубнув, скільки було сили. І груша справді вродила, але не грушки, а золоті дукати й червінці. А ці дукати й червінці так і посипалися на землю, наче й справді дозрілі грушки.

Танас лишень рота роззявив й очам своїм не вірить. Підносить один червінець, підносить другий, обертає в пальцях на всі боки — тани справжнє золото!

— Слава ж тобі Господи! — аж на коліна впад божний гуцул. — Це напевно отой заворожений Довбушевий скарб дістався мені таким дивом у руки.

Узяв він мішок і почав ті червінці визбирувати. Збирає та й збирає — ще й половини не визбирав, а вже мішок такий важкий, що його ледве можна піднести.

— Ну, годі! — сказав сам до себе Танас. — З мене вистачить, а що лишиться — хай добрим людям на пожиток буде.

Ще раз подякував Богові, взяв мішок і рушив назад додому.

Іде такий, радіий і веселий, що й не сказати.

Аж назустріч йому виходить якийсь жебрак. Худий, худісенький, старенький та немічний — ледве на ногах тримається.

Порівнявся той жебрак з Танасом, привітався, простягнув руку і просить:

— Чоловіче добрий, зглянься наді мною, подай мені хліба шматочок, як твоя ласка.

— Не маю я хліба, Божий чоловіче, — відповідає Танас, — але маю золото. Тримай лишень свою торбу, а я тобі трохи відсиплю. Дав Бог мені, дам я й тобі.

Насипав здивованому старцеві червінців у торбу щедро, бо зроду щедрим був, попрощався і пішов далі.

От іде та йде, коли йому переходить дорогу громадка дрібних діточок. Усі босі, обірвані, йдуть і сльозами заливаються.

— А чого це ви, дітки, плачете? — питає Танас.

— Та як же нам не плакати, — відповідають діти, — коли наш тато помер, мати хвора лежить, а ми думали в лісі хоч ягідок та грибів назбирати. Але не знайшли нічого. Самі голодні, і матінка недужа не має чого в уста взяти.

— Наставляйте кошика, дітки! — каже Танас. — Насиплю вам такого, що за нього купите, чого лишень ваша душа забажає.

Та й насипав дітям повний кошичон червінців.

— Несіть, — каже, — додому. Там ваша матінка знатиме, що з цим робити.

Зраділи бідні діти, Танаса по руках цілують і Божої ласки для нього просять. А Танас, здається, ще більше від дітей радий, що може людям добро чинити.

Іде він далі, вже й до краю лісу доходить, аж тут з корчів висканує дванадцять розбійників з топірцями в руках. Оточили Танаса з усіх боків і кричать:

— Стій! Покажи нам, що маєш у мішку!

Танас не був боязкий і неправди не хотів назати.

— Що в мішку, то моє! — відповів. — А ви, як хочете, то можете собі піти, куди я ходив, і танок назбирати.

Та розбійники його не слухали. Відібрали мішон, розв'язали і, як побачили, що там золото — подуріли з радости. Виспали червінці на землю і почали ділитися.

Марно просив їх Танас, марно переконував — ніхто на нього уваги не звертав, аж поки поділилися.

Тоді бородатий отаман питає Танаса:

— Звідки ти, гуцуле, це золото взяв?

Танас оповів усе по правді, як воно було, і знову каже:

— Віддайте мені назад мої червінці, а самі підіть під грушу і вибирайте решту, що я лишив. Там їх більше лєжить.

Отаман лишень розреготався.

— Як ти, — каже Танасові, — такий дурний, що більшу половину покинув збирати, то тобі й цих не треба. Веди нас до тієї груші — ми вибираємо решту. А, може, ти брешеш?

— Зроду не брехав, — каже Танас, — то й вам не буду. Підіть — побачите самі. Це напевне був Довбушевий скарб.

— Як Довбушевий, то й наш! — закричали розбійники. — Довбуш був опришком — а ми розбійники.

Доводимось Довбушеві рідною і за його скарбами вже давно шукаємо. Отже, веди нас до тієї груші!

Бачить Танас, що нема ради. Не послухає — зарубають його розбишани.

— Добре, каже, — ходіть за мною.

Завернув назад і повів розбійників за собою.

Довгенько вони блукали лісом, довгенько шукали зачарованого дерева, але врешті знайшли. Кинулися тоді розбійники невизбирані червінці шукати та не побачили нічого. Груша-дичка стояла безлиста і суха, а довкола стовбура лежав лишень старий мох.

Попідносили тоді розбійники свої топірці і нанинулися на Танаса.

— А ти, брехуне! — закричали в один голос. — Хочеш нас обдурити?! І де ж тани видано, щоб усохла груша восени листя розпускала, цвіла і ще червінці родила?! Тепер снани нам чисту правду, звідки золото взяв, бо зараз тебе тут смерть буде!

Мусів Танас усе наново розназувати.

— Але не знаю, куди решта червінців поділася, — божився він. — Може, в землю пішли, а може хто й вибирав. Треба ще раз спробувати. Тільки ж грушна ця зачарована, і до неї треба з молитвою приступати.

— Ми не звини молитися, — відповідає йому отаман, — та Бог наших молитов і не послухає. Молися ти замість нас, а я сам спробую грушу рубати.

Віддав Танас йому свою сокиру, а сам скинув шапку з голови, руни до грудей притиснув і молиться в думках:

“Боже, змилосердися наді мною, покажи свою справедливість і визволи мене з рун душегубів!”

— Ну, я рубаю, — говорить отаман. — Але знай: як по першому ударі груша не зазеленіє, як ти казав, то за другим ударом я зрубаю твою голову!

Сказавши це, замахнувся і вдарив сокирою по стовбурі. Груша жалібно скрипнула і поволі почала пускати молоденькі листочки.

Зраділи розбійники і закричали:

— Гуцул правду сказав! Гуцул правду сказав! Ру-
бай ще, отамане!..

Отаман рубнув удруге — груша загрозливо затріщала, але такі розцвіла.

Розбійники зраділи ще більше, а сам отаман аж підскакувати почав.

— Зараз і червінці будуть! — кричить. — Готуйте, хлопці, мішки, та глядіть — гарно вибируйте, щоб ні одного не проминули!

Набрався сили і вдарив утрете. Деревина креннула злісно, наче людським голосом, а з неї посипалися не червінці, а золоті пахучі груші.

Поставали опришки й роти повикривлювали зі злости: де ж такі — чекали золота, а тут — лишень груші! Правда, жовті й соновиті, але все ж лишень груші, а не червінці.

Почухав отаман потилицю з досади, а тоді наке:

— Берімо, товариші, їймо ці груші, бо ми вже два дні голодні ходимо. Наїмося — побачимо, що далі робити.

І кинулися розбійники ті груші їсти, й отаман танок. Їдять, їдять, а бідний Танас, ні живий ні мертвий, стоїть, дивиться на них та все Богу молиться.

Аж ось отаман роззявив широко рота, позіхнув і наке:

— Втомився я, братіки, і чогось мене сон морить. Та й ви, бачу, танок посоловіли. Тож лягаймо під цією проклятою грушею і заснімо трохи. Коли ж відпочинемо, то почнемо знову її трусити. І будемо доти трусити, доки вона нам червінців не вродить.

А розбійників і запрошувати не треба: всі поставали такі мляві та сонні, що вже й очей не можуть розплющити. Попадали на м'який зелений мох і захропіли.

Хропіли спочатку голосно на весь ліс, а потім — тихіше і тихіше, доки й зовсім не замовкли.

Придивився Танас до них, а вони вже не ворущаються. Торкнувся одного — а він твердий і холодний, мов камінь. Торкнувся другого — те саме. Ще ближче придивився Танас — а то не розбійники, лишень дванадцять сірих каменів, угрузили у мох, довкола груші лежить. Коли б не торба зі золотом біля кожного, подумав би, що тих розбійників тут ніколи й не було.

Жахнувся Танас і почав тікати. Але не забіг далеко й погамувався.

— Чого ж це я тікаю? — подумав собі. — Адже злого нічого не зробив. Ласкавий Господь у моїй обороні став, покаравши опришків камінним сном. Нема мені чого боятися.

Вернувся, позабирав назад свої червінці у мішон, перехрестився і чимскоріше почулав додому.

Застав Ксеню у сльозах, бо вона вже думала, що з чоловіком приключилося янесь нещастя в лісі. Коли ж Танас оповів їй усі пригоди і показав золото, розплакалася вже з радості:

— Божя ласка! Божя ласка! — повторяла і дякувала Богові.

Повечерявши, стали обидвоє радитися.

— А що, Ксеню, — питає Танас, — заберемо це золото собі, чи дамо його на славу Божу?

— Навіщо мені було б те золото, коли б тебе Господь від смерті не порятував? — каже Ксеня. — Віддаймо ці гроші Богові на подяку.

— І я так думаю, — згодився Танас. — Жили ми без червінців та дукатів стільки років, то проживемо і решту віку, скільки нам призначено. Це не наші гроші, а Божі. Тож віддаймо Богові, що Боже. Я вже знаю, що з цим золотом робити.

Отак постановивши, пішли обое спати. А на другий день Танас уже раннім ранком вибрався з сонирою до лісу.

Ходить Танас по лісі, шукає рівненьких дубів та яліць, а коли знайде — зараз і занарбує сонирою. Так ходив він цілу осінь аж до самої зими. А вже взимі порубував занарбовані дерева, найняв коней і почав звозити дерево до свого двору.

Бачили це люди і дивувалися: навіщо Танасові стільки дерева? Але Танас нікому нічого не казав. Лишень коли дерево було звезене, почав старанно його обтісувати. Обтісував, обрубав, складав одне до одного, скріплював бруси дерев'яними нілками і зводив будову все вище і вище, і люди вже змірнували, що це має бути церковця. І тоді почали приходити, щоб йому допомогти. Але Танас дякував і відмовляв, бо після щасливої пригоди в лісі він зробив такий обіт, що з вдячності Богові він власноручно вибудує церкву.

Це забрало йому багато часу. Три роки пішло на саму будову, а ще один рік на прикрашування церковці зсередини. Вирізьбив Танас гарні вітарики, поставив прекрасний іконостас, накупив дорогих образів і свічників і все це порозставляв і поприкріплював на належних місцях.

Коли ж усе вже було скінчене, пішов до панотця і передав йому свою церкву під опіку з просьбою, щоб її посвятили і щоб там завжди правили хвалу Богу за весь мир хрищений і за всю Україну.

І все сталося по його волі. Збудована Танасом церквуця стоїть по сьогодні і пригадує людям богомільного і вдячного гуцула, який знайшов Довбушевий скарб і віддав його увесь на діло Боже.

Не прокинулися тільки зі свого кам'яного сну захлавні розбійники. Вони лежать мертвим камінням на горі Лисоні, лежать і будуть лежати до кінця світу всім людям на пам'ять й остерогу.

З М І С Т

ДНІПРОВІ ДЗВОНИ	3
СВЯТИЙ СТАРЕЦЬ	15
ДОВБУШЕВИЙ СКАРБ	29